

ARKADIUSZ ŻUKIEWICZ

GENEZA PROFESJONALIZACJI POLSKICH SŁUŻB SPOŁECZNYCH

ABSTRAKT

Artykuł jest kontynuacją rozważań o tożsamości i historii polskich służb społecznych. W szczególności nawiązuje do zagadnień związanych z genezą i początkami formowania się systemu edukacyjnego pracowników społecznych. Pamięć o początkach jest nieodzownym elementem myślenia o przyszłości w teraźniejszości. Kreowanie rozwiązań dla przyszłości bez szacunku dla dorobku przeszłości niesie liczne ryzyka błędów, które są doświadczeniem minionych pokoleń. Oznacza także ryzyko zaniechania w rozwoju sprawdzonych rozwiązań, które wpisują się w specyfikę rodzimych uwarunkowań społecznych, kulturowych czy mentalnych. Historia jest bowiem doskonałą nauczycielką dla współczesnych aktywistów zaangażowanych w polu praktyki jak i teorii.

Słowa kluczowe: służba społeczna, pracownik społeczny, praca społeczna, kształcenie pracowników społecznych, historia edukacji służb społecznych

WPROWADZENIE

Z agadnienie kształcenia polskich służb społecznych jest zadaniem, które podejmowali i podejmują specjaliści z zakresu pedagogiki społecznej, socjologii, polityki społecznej i odpowiednio dla tych dyscyplin, historycy szczegółowi. Przykładem prac o tematyce edukacji służb społecznych w Polsce są w szczególności publikacje takich autorów/redaktorów, jak: Pruszkowski Andrzej [red.] (1996), Kwak Anna, Mościskier Andrzej [red.] (1997), Nocuń Aleksander W., Szmagalski Jerzy (1998), Czekaj Krzysztof, Gorlach Krzysztof, Leśniak Małgorzata [red.] (1998), Kolankiewicz Maria, Zielińska Anna [red.] (1998), Niesporek Andrzej, Wódz Kazimiera [red.] (1999), Kotlarska-Michalska Anna (2003, s. 31–43), Zasada-Chorab Anna (2004), Kantowicz Ewa (2005, s. 3–14), Żukiewicz Arkadiusz (2005, s. 45–58), Szmagalski Jerzy (2006, s. 5–24), Kantowicz Ewa (2008), Trafiałek Elżbieta (2008, s. 3–17), Kantowicz Ewa (2008, s. 84–92), Żukie-

wicz Arkadiusz (2008, s. 92–107), Mroczek Ilona (2010, s. 79–88), Piątek Krzysztof, Szymańska-Zybertowicz Katarzyna [red.] (2011, s. 109–196), Kantowicz Ewa (2012) i inne. Zbliżający się jubileusz stulecia utworzenia w Polsce Studium Pracy Społeczno-Oświatowej stanowi inspirację, by poprzez odniesienie historyczne przybliżyć się do początków polskiego szkolnictwa służb społecznych. Można to czynić ponad dyscyplinarnymi ramami nauk lokujących swój dorobek w przestrzeni treści programowych kształcenia pracowników społecznych (socjalnych) i ich partnerów współtworzących dawne i współczesne systemy opieki, pomocy, integracji, wsparcia czy rozwoju społecznego. Taki też zamiar towarzyszy prezentowanym rozważaniom. Intencją jest tu w szczególności historyczne ujęcie zagadnień związanych z procesem budowy polskiego systemu kształcenia profesjonalnych służb społecznych w tzw. pierwszym jego okresie.

Przystępując do rozważań szczegółowych, warto dookreślić sens wynikający z treści przyjętego tytułu. Może on bowiem budzić mylne skojarzenia, czego należy unikać w ramach ograniczeń narzucanych warunkami publikacji w specjalistycznych czasopismach. Samo pojęcie geneza jest niejednokrotnie różnorodnie pojmowane. W przyjętym tu rozumieniu obejmuje ono zarówno przyczyny, źródła, jak i początki danego procesu. Orientacja na zagadnienie służb społecznych i ich profesjonalne przygotowanie do aktywności zawodowej wyznacza tym samym przymiotnikowy zakres owej genezy. Samo zaś pojęcie profesjonalizacji jest wysoce problematyczne i zasługuje na odrębną analizę. Tu, jako punkt odniesienia, wskazać można pracę zbiorową Krzysztofa Piątka oraz Katarzyny Szymańskiej-Zybertowicz (2011). Jej autorzy podejmują zagadnienia profesjonalnej pracy socjalnej w świetle teorii oraz praktyki działalności służb społecznych, w tym kształcenia do profesji. Prezentowane rozważania będą się skupiać na przyczynach oraz uwarunkowaniach, jakie towarzyszyły kształtowaniu się polskiego szkolnictwa służb społecznych. Wskazane będą także konkretne inicjatywy edukacyjne, które dały początek polskiej oświacie stanowiącej fundament dla późniejszego systemu szkolnictwa zawodowego służb społecznych. Jest to w zamyśle początek opracowania cyklicznego. Zakłada się, że zamierzony zbiór będzie elementem wpisującym się w szerszy zakres badawczej działalności naukowej konstytuowanej na historycznej metodologii eksploracji przeszłości dotyczącej przestrzeni pracy społecznej i pracy socjalnej¹⁾.

¹⁾ W ramach wprowadzenia do cyklu rozważań o polskim szkolnictwie zawodowym służb społecznych opublikowane zostały teksty stanowiące przyczynek do dyskusji o po-

OD AKCYJNEJ FILANTROPII DO SYSTEMOWEJ SŁUŻBY

Sięgając czasów europejskiego średniowiecza, można wskazać początki państwowości polskiej (996 r.), którym towarzyszyło rozszerzanie się idei chrześcijańskiej miłości względem Boga i bliźniego. Zarówno miłość, jak i wynikające stąd miłosierdzie względem ludzi pozostających w potrzebie orientowało społeczną myśl w stronę dobroczynności. Oparta na ewangelicznych regułach *caritas* skutkowała w praktyce tworzeniem takich miejsc, w których udzielano pomocy osobom chorym, rannym, bezdomnym, sierotom, ubogim itp. Powszechnym zjawiskiem były wówczas rozliczne wojny, zarazy, klęski żywiołowe dziesiątkujące ludność, a niekiedy prowadzące do całkowitego wymierania osad, wiosek czy miast (szerzej patrz: Davies, 1992, s. 122 i nast.). Swoisty popyt na filantropię rósł w miarę narastania problemów życiowych związanych z zaspokajaniem podstawowych ludzkich potrzeb życiowych (por.: Radwan-Pragłowski, Frysztacki, 1998, s. 215 i nast.).

Działalność dobroczynna podejmowana na ziemiach polskich od początku państwowości Państwa Polskiego po czasy Drugiej Rzeczypospolitej stanowiła odpowiedź na aktualne potrzeby społeczne ludności zamieszkującej jej terytorium. Pozostawała przy tym spójna z ideologią chrześcijańskiej troski o bliźniego, „...jak o siebie samego”. O sile oddziaływania wynikającej stąd zasady świadczyć mogą liczne dzieła pomocy człowiekowi znajdującemu się w trudnej sytuacji życiowej. W szczególności były to szpitale, hospicja, przytułki, jadalnie itp. Działania te były domeną donatorów, którzy w społecznym zaangażowaniu odnajdywali możliwość realizacji założeń światopoglądowych lub obowiązków prawnych nakładanych na właścicieli ziemskich, włodarzy miejskich itp. Przykładem mogą być edykty zobowiązujące do ewidencji żebraków, którym przysługiwały odpowiednie prawa i obowiązki (Radwan-Pragłowski, Frysztacki, 1998, s. 216–217; Davies, 1992, s. 141 i nast.; Huizinga, 1967, s. 276 i nast.; Gawlas, 2011, s. 63–105).

Rodząca się już w XV w. myśl społeczna akcentowała potrzebę troski o obywateli, którzy stanowią fundament państwa. Niedobory demograficzne, deficyty socjalne czy ograniczenia edukacyjne stanowiły przyczynę publicznych wystąpień takich autorów jak Mikołaj Rej, Andrzej Frycz

czątkach polskiej edukacji zawodowej pracowników systemu opieki i pomocy społeczne, patrz: A. Żukiewicz, O początkach kształcenia polskich służb społecznych. Przyczynek do dyskusji o źródłach profesjonalnej tożsamości, *Praca Socjalna*, 6/2014, s. 76–88; A. Żukiewicz, Tradycja i rozwój. W dziewięćdziesięciolecie kształcenia polskich służb społecznych, *Praca Socjalna*, 5/2015, s. 3–11.

Modrzewski, Jan Kochanowski, Piotr Skarga i innych. Oprócz publikacji, podejmowali oni konkretne działania praktyczne nakierowane na urzeczywistnianie głoszonych ideałów (Radwan-Pragłowski, Frysztacki, 1998, s. 217–224). Egzemplifikację stanowi Bractwo Betanii św. Łazarza, którego celem działania była walka z ubóstwem i pomoc żebrakom (szerzej patrz: Kracik, Rożek, 2010; Balon 2015).

Okres oświecenia owocował w Polsce wzmożoną działalnością protagonistów rozwoju społecznego, odnowy państwa poprzez oświatę i kulturę narodową. Trosce o Rzeczpospolitą towarzyszyły działania reformatorskie w ramach przebudowy społecznych stosunków opartych na idei wolności, równości i poszanowania godności ludzkiej, a także miłości do ojczyzny i patriotyzmu. Do grona osób opowiadających się publicznie za zmianami społecznymi, politycznymi i gospodarczymi zaliczali się m.in. Adam Kazimierz Czartoryski, Andrzej Zamoyski, Ignacy Potocki, Stanisław Konarski, Hugo Kołłątaj, Stanisław Staszic i inni (szerzej patrz: Grabski, 1984; Mrozowska, 1993, s. 3 i nast.). W dziedzinie edukacji znaczącą postacią tamtych lat jest Grzegorz Piramowicz, autor podręcznika szkolnego dla planowanych powszechnych szkół narodowych (szerzej patrz: Boreczek, Witusiak [red.], 2011). Szczególnym przykładem w dziedzinie opieki nad najslabszymi były działania w dziedzinie oświaty. Podnoszeniu kultury życia codziennego towarzyszyły działania z zakresu opieki społecznej, która bazowała na zwalczaniu aparatem przymusu różnorodnych form pasożytnictwa i przestępczości. Tworzono w tym celu domy pracy przymusowej, aktywizujące żebraków i bezdomnych włóczęgów do działalności wytwórczej (Radwan-Pragłowski, Frysztacki, 1998, s. 229–231).

O ile średniowieczne początki kształtowania się zrębów instytucjonalnej opieki były domeną zaangażowania „zgrupowań kościelnych” (Wyrozumski, 1992, s. 452), o tyle dalszy rozwój tego obszaru aktywności społecznej polegał na włączaniu się w dzieła dobroczynne coraz powszechniejszej grupy zamożnych darczyńców świeckich. Były to działania, w których angażowano siły ludzkie na rzecz przeciwdziałania skutkom wojen (szpitale), biedy i ubóstwa (noclegownie, jadalnie), a także patologiom społecznym (domy pracy itp.). Stan ten charakteryzowała Helena Radlińska, pisząc: „Dobroczynność lubowała się w sobie. Księżniczki średniowiecza i klasztory średniowieczne szukały zasługi w otaczaniu się rzeszą «swoich» ubogich, przez długie lata tych samych” (Radlińska, 1935, s. 65). Celem nie było więc rozwiązanie problemów i umożliwienie samodzielności, ale doraźna reakcja na występujące trudności. Rozwój społecznej refleksji dotyczącej zagadnień społecznych

w kolejnych wiekach, a szczególnie w okresie romantyzmu i pozytywizmu, kierował działania społeczne w stronę systematyzacji działań, dążenia do zmiany stosunków międzyludzkich i oświaty (Radwan-Pragłowski, Frysztacki, 1998, s. 244 i nast.). Szczególne znaczenie w Polsce okresu rozbiorowego miała idea pracy organicznej. W tym kierunku upatrywano szans dla zmiany zarówno stosunków gospodarczych, jak i społecznych na ziemiach polskich pod okupacją rozbiorców. Dziewiętnastowieczni myśliciele i działacze społeczni porównywali społeczeństwo do żywego organizmu, którego wszystkie organy muszą funkcjonować prawidłowo dla pomysłności całej struktury (szerzej patrz: Matusik, 1996, s. 67–84).

Zarówno romantyzm, jak i pozytywizm, a w szczególności romantyzm społeczny wyzwalały pokłady sił ludzkich, które na fundamentach optymizmu i zaangażowania w codzienną pracę u podstaw urzeczywistniały idee oświaty oraz lepszego jutra (Radlińska, 1964, s. 334 i nast.). Towarzyszył temu wzrost przekonania o konieczności tworzenia rozwiązań, które w kompleksowy i systemowy sposób umożliwią ciągłą (stałą, cykliczną) realizację zadań w zakresie opieki i pomocy społecznej. Dynamicznie rozwijający się kapitalizm i towarzysząca temu migracja ludności ze wsi do miast generowały nowe zjawiska, które w dziewiętnastowiecznej Europie owocowały pojawieniem się społecznych kwestii i problemów. Skala negatywnych zjawisk wymagała działania systemowego wraz z tworzeniem sieci instytucji finansowanych ze środków zarówno prywatnych, jak i publicznych. Proces ten charakteryzuje szeroko Aleksander Kamiński (1980, s. 82 i nast., s. 300 i nast.).

Do urzeczywistnienia rozwiązań systemowych potrzebne było zaangażowanie dużych środków w tworzenie trwałych organizmów instytucjonalnych, które na podstawie rozpoznania (lustracji) społecznych zjawisk podejmą programowe działania zmierzające do likwidacji oraz zapobiegania procesom generującym sytuacje niekorzystne, destytuujące człowieka, rodziny czy gromady w codziennym życiu. W odpowiednich instytucjach konieczni byli profesjonalści, a ich przygotowanie wymagało stworzenia stosownych programów edukacyjnych (Kamiński, 1980, s. 88–90).

POCZĄTKI SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO SŁUŻB SPOŁECZNYCH W POLSCE

Powszechnie przyjmuje się, że ojczyzną szkolnictwa przygotowującego specjalistów w zakresie opieki (pomocy) społecznej są Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Warto jednak zaznaczyć, że początki owego kształce-

nia obfitowały w kursy, które zarówno w warunkach amerykańskich, jak i europejskich były chronologicznie zbieżne. Pierwsza amerykańska Letnia Szkoła Pracy Dobroczynnej została utworzona w 1898 r. (Wódz, 1996, s. 16), zaś na terenie Anglii w ramach Towarzystwa Organizacji Dobroczynności (por.: Kantowicz, 2013, s. 117) kursy były uruchomione już w 1896 r. W tym samym roku powstała także szkoła kształcąca pracowników służb społecznych w Amsterdamie (Theiss, 1992, s. 47). Schyłek XIX w. był zatem początkiem myślenia o profesjonalizacji służb społecznych, w którym urzeczywistniała się idea łączenia dorobku naukowego z powołaniem do czynienia dobra na rzecz innych.

Polskie doświadczenia lat zaborów, w których wszelka działalność edukacyjna podlegała rygorom cenzury i koncesji aparatu administracyjnego poszczególnych okupantów²⁾ datuje się na drugą dekadę XX w. Jeszcze w okresie państwowego „niebytu” Polski powstała w Krakowie (1911 r.) pierwsza polska szkoła dla kobiet, które pragnęły profesjonalnie służyć zarówno osobom chorym, jak i zdrowym. Była to Uniwersytecka Szkoła Pielęgniarek i Higienistek. Absolwentkami były działaczki społeczne, które podejmowały zawodową aktywność w dziedzinie zdrowia i zapobiegania chorobom (Witkowska, 1928, s. 17). Pierwszą zaś formą edukacji zawodowej przeznaczoną dla pracowników oświaty dorosłych były wykłady i seminaria z zakresu oświaty pozaszkolnej. Możliwość taka pojawiła się w roku akademickim 1913/1914. W Wolnej Szkole Nauk Politycznych w Krakowie słuchacze mogli zapoznać się z zadaniami oraz zakresem działalności oświatowej adresowanej dla młodzieży pracującej i dorosłych (Radlińska, 1928, s. 11).

Inicjatywą oświatową szczebla średniego, która miała służyć kształceniu specjalistów z zakresu działalności społecznej i wychowawczej, był Wydział Pracy Społecznej. Jak podaje Helena Radlińska (1928, s. 10–11), jednostka ta została utworzona w 1916 r. w Krakowie na Wyższych Kursach dla Kobiet im. Baranieckiego. Jednakże aktywność tej szkoły nie została rozwinięta w kierunku zakładanej służby społecznej. Ograniczyła się do wymia-

²⁾ Z powszechnej historii wiadomo, że w każdym z trzech zaborów poziom ingerencji i represji był zróżnicowany. Stąd wynika m.in. terytorialnie zróżnicowana aktywność działaczy społecznych i oświatowych na polu krzewienia idei pomocy bliźnim opartej na wykształconych kompetencjach oraz wiedzy. Najdogodniejszą sytuację mieli obywatele polscy zamieszkujący terytorium zaboru austriackiego. Można zatem przypuszczać, że pierwszeństwo Krakowa w tym zakresie jest wynikiem możliwości, jakie istniały w okresie niewoli Rzeczypospolitej.

ru pedagogicznego przygotowania kobiet w dziedzinie macierzyństwa. Już po odzyskaniu przez Polskę niepodległości powrócono do idei kształcenia służb społecznych. Na bazie tych doświadczeń utworzono w 1925 r. Szkołę Pracy Społecznej im. A. Baranieckiego w Krakowie. Założycielkami były słuchaczki Wyższych Kursów im. Baranieckiego w Krakowie stowarzyszone w Związku. Celem szkoły zakładanej przez twórczynię było kształcenie specjalistów, którzy podejmowaliby zadania służby społecznej w instytucjach społecznych tak rządowych, jak i samorządowych oraz prywatnych. W ramach jednego roku nauki słuchaczy wprowadzano w zagadnienia prawa, etyki, ekonomii, administracji, spółdzielczości, polityki społecznej, medycyny, organizacji pracy społecznej czy bibliotekoznawstwa. Pomaturalny charakter szkoły sprawiał, że mogły do niej wstępować osoby po ukończeniu 18. roku życia i zdobyciu licealnej matury (Radlińska, 1928, s. 13; Witkowska, 1928, s. 15–16).

Przedsięwzięciem o charakterze edukacyjnym przeznaczonym dla kobiet, które w toku społecznej aktywności miały pełnić role nauczycielek i instruktorek w różnych działach gospodarstw, była Główna Szkoła Gospodarcza Żeńska. Utworzyło ją już w 1913 r. w Snopkowie pod Lwowem Towarzystwo Gospodarczego Wykształcenia Kobiet. Warto na marginesie przypomnieć, że Lwów w owym czasie, podobnie jak Kraków, znajdował się pod zaborem austriackim. Panowała w nim względnie wysoka jak na ówczesne warunki swoboda działania społecznego i oświatowego. W ramach trzyletniego programu nauczania uczennice były kształcone w ciągu dwóch lat w zakresie metodyk pracy oświatowej i instruktorskiej, zaś jeden rok był przeznaczony na praktyki. Średni szczebel kształcenia oznaczał w praktyce, że kandydatkami mogły być absolwentki gimnazjum. Jak podkreślała Radlińska (1928, s. 14): „Budząc ducha poświęcenia, na teoretyczne wykształcenie społeczne nie położono jednak nacisku”. Szkoła ta orientowała uczniów w kierunku realizacji zadań operacyjnych bez głębszego kształcenia naukowego, opartego na dorobku teoretycznym nauk społecznych i humanistycznych.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości rozszerzył się zakres terytorialny i oferta edukacyjna dla aspirantów profesji społecznych. Proces ten obejmował kolejne tereny, przynależne wcześniej do zaboru pruskiego oraz ruskiego. Jako pierwsze powstawały w 1921 r. szkoły dla pielęgniarek w Warszawie i Poznaniu. Zarówno Warszawska Szkoła Pielęgniarstwa, jak i Poznańska Wyższa Szkoła Pielęgniarstwa stawiały wymagania wobec kandydatek, tj. ukończenie minimum sześciu lat szkoły średniej oraz wiek

od 20 do 30 lat. Nauka trwała dwa lata i cztery miesiące, obejmując cykle wykładów oraz praktyki w jednostkach służby zdrowia. Ich podbudowę stanowiły sprawdzone w warunkach amerykańskich programy kształcenia zawodowego. W ramach przygotowania teoretycznego słuchaczki uczestniczyły w zajęciach z zakresu: anatomii, fizjonomii, bakteriologii, ekonomii, higieny, pomocy w nagłych wypadkach, nauki o lekach, pielęgniarstwa ogólnego i szczególnego, dietetyki, etyki pielęgniarskiej, historii pielęgniarstwa oraz administracji szpitalnej (Witkowska, 1928, s. 17). W kolejnych latach model ten był rozwijany w Warszawie i Katowicach. W 1923 r. uruchomiono Szkołę Pielęgniarstwa przy Szpitalu Starozakonnych w Warszawie, zaś na Śląsku w Katowicach utworzono w 1927 r. Szkołę Pielęgniarstwa i Opieki Społecznej przy Czerwonym Krzyżu (tamże, s. 17–18).

Inną grupą zawodową wpisującą się w przestrzeń działania służb społecznych byli wychowawcy i kierownicy placówek opiekuńczych. W tzw. pierwszym okresie tworzenia systemu szkolnictwa zawodowego utworzono w Polsce średnie szkoły kształcące kandydatów do przedmiotowych profesji. W 1927 r. z inicjatywy matki Urszuli, przy Zgromadzeniu Zakonnym Sióstr Urszulanek została ufundowana Szkoła Zawodowa dla Kierowniczek Internatów. Jej siedzibą był Czarny Bór koło Wilna. W tym samym roku uruchomiono Państwowy Kurs dla Wychowawców Zakładów Opiekuńczych. Inicjatywa ta mieściła się w siedzibie Państwowego Seminarium dla Ochroniarek w Warszawie przy Nowym Świecie. Instytucję tę utworzono w 1919 r. w ramach upaństwowienia Seminarium dla Ochroniarek prowadzonego przez Towarzystwo Wychowania Przedszkolnego w Warszawie (Samsel, 2003, s. 518–519; Radlińska, 1928, s. 13). W ramach rocznej edukacji słuchacze poznawali zagadnienia z zakresu teorii wychowania, psychologii, prawa, higieny, historii wychowania, wychowania przedszkolnego i religijnego, czytelnictwa dziecięcego, rysunku i śpiewu oraz prowadzenia gospodarstwa domowego (Witkowska, 1928, s. 16). Model ten był wykorzystywany podczas kształcenia wychowawców i kierowników placówek opiekuńczych również w Wilnie, Opatówku, Częstochowie, Krakowie, Poznaniu i Lwowie (Samsel, 2003, s. 518).

Poznańska Katolicka Szkoła Społeczna powstała w efekcie starań Poznańskiego Związku Towarzystw Dobroczynności „Caritas”. Początek działalności datuje się na 1927 r., gdy na mocy Rozporządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 13.06.1927 r. możliwe było rozpoczęcie pracy dydaktyczno-wychowawczej. W początkowej fazie swego działania

szkoła ta prowadziła krótkoterminowe kursy. Ich absolwenci byli przygotowani do podejmowania służby w instytucjach katolickich oraz na parafiach. Domeną aktywności była działalność wychowawcza i opiekuńcza. W 1937 r. szkoła ta zyskała status wyższej, a cykl edukacyjny obejmował pełne trzy lata studiów. Było to już Wyższe Katolickie Studium Społeczne, które działało nieprzerwanie do wybuchu wojny w 1939 r. (Dulczewski, 1997, s. 586–593; Radlińska, 1928, s. 13; Witkowska, 1928, s. 16).

Pierwszą polską wyższą szkołą oferującą kompleksowe i wielodyscyplinarne kształcenie zawodowe kandydatów do służby społecznej było Studium Pracy Społecznej i Oświatowej. Zostało powołane w 1925 r. przy Wydziale Pedagogicznym Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Uczelnia ta od początku swego istnienia była orientowana na teoretyczny oraz praktyczny rozwój studentów. W początkowym etapie działalności były to dwuletnie studia obejmujące cztery specjalizacje: 1) nauczanie dorosłych i młodzieży pracującej, 2) organizację życia społecznego i kulturalnego, 3) bibliotekarstwo, 4) opiekę społeczną nad matką i dzieckiem. Program nauki specjalizacyjnej był łączony wspólnymi dla wszystkich treściami kształcenia ogólnego. Były to zagadnienia z zakresu takich dziedzin nauki jak ekonomia, administracja, prawo, polityka społeczna, socjologia, psychologia, pedagogika społeczna, metodologia, etyka, historia czy metodyka. Specjalizacyjne kursy obejmowały zaś szczegółowe zagadnienia metodyki pracy z docelowymi grupami społecznymi oraz obszary wiedzy, które stanowiły fundament dla operacyjnej działalności środowiskowej. Szczegóły programowe oraz realia działalności Studium przybliżają publikacje autorstwa Heleny Radlińskiej (1928, s. 12–13; 1964, s. 429–437) oraz Heleny Witkowskiej (1928, s. 14–15). W późniejszych okresach działalności Studium to zyskało status jednostki włączonej w obręb Wydziału Pedagogicznego. W praktyce oznaczało to zmianę rangi i znaczenia akademickiego pierwszej polskiej uczelni wyższej kształcącej profesjonalnych pracowników służb społecznych.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Pozostając w ramach rygorów publikacji przeznaczony do czasopisma naukowego, trzeba podkreślić, że zarysowana geneza wraz z nakreślonym procesem kształtowania się zrębów polskiego szkolnictwa zawodowego służb społecznych wpisuje się w szerszy projekt badań historycznych. Jego efektem będą dalsze analizy oraz opracowania przybliżające dzieje szkolnic-

stwa polskich służb społecznych. Z bogactwa doświadczeń czerpać można dla pomysłowości przyszłych modeli i programów edukacyjnych pracowników systemów opieki, pomocy, integracji, wsparcia czy rozwoju społecznego. Pierwszą z konkluzji dotychczasowych badań historycznych przeszłości polskiej oświaty służb społecznych jest uwaga o konieczności powrotu do zaniedbanej działalności wychowawczej. Z doświadczeń praktycznych wynika jednoznacznie, że poza teoretycznym i metodycznym przygotowaniem pracowników do aktywności zawodowej, ważnym komponentem jest wychowanie do służby. Otwarte pozostają zagadnienia dotyczące tego, jak i kto ma współcześnie wychowywać kandydatów do działalności w sferze polityki społecznej, pomocy i integracji społecznej itp. Niemniej milczenie w tym zakresie może w praktyce powodować zaniechania już na poziomie kształcenia, co z dużym prawdopodobieństwem będzie skutkowało ograniczeniami w sferze etosu służby, rozpoznania i identyfikacji z jej misją, a przede wszystkim instrumentalizacją codziennych relacji, w których perspektywa „klient” zdominuje perspektywę „człowiek w potrzebie”.

BIBLIOGRAFIA

- Balon, M. (2015). *Sługa Boży ks. Piotr Skarga. Mała biografia*. Kraków: Wydawnictwo Rafael.
- Boreczek, K., Witusiak, A. (2011). *Grzegorz Piramowicz i jego epoka*. Kurów: Wydawnictwo KTR.
- Czekaj, K., Gorlach, K., Leśniak, M. (red.). (1998). *Labirynty współczesnego społeczeństwa: kluczowe problemy społeczne w kształceniu pracowników socjalnych*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Davies, N. (1992). *Boże igrzysko. Historia Polski* (t. 1). Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Dulczewski, Z. (1997). *Profesor Wyższego Katolickiego Studium Społecznego*. W: S. Kozyra-Kowalski, A. Przystalski, *Krytyka rozumu socjologicznego*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Gawlas, S. (2011). *Badania nad społeczeństwem polskim późnego średniowiecza. Aktualne problemy*. W: S. Gawlas, *Historia społeczna późnego średniowiecza. Nowe badania* (s. 63–105). Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Grabski, W.M. (1984). *U podstaw wielkiej reformy. Karta z dziejów Komisji Edukacji Narodowej*. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie.
- Huizinga, J. (1967). *Jesień średniowiecza* (t. 1). Warszawa: PIW.
- Kamiński, A. (1980). *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*. Warszawa: PWN.
- Kantowicz, E. (2005). *Refleksyjna praktyka i jej aplikacje w kształceniu pracowników socjalnych*. *Praca Socjalna*, 2, 3–14.

- Kantowicz, E. (2008a). Rola badań w kształceniu pracowników socjalnych w Europie. *Edukacja – Studia, Badania, Innowacje*, 3, 84–92.
- Kantowicz, E. (2008b). *Praca socjalna w Europie: inspiracje teoretyczne i standardy kształcenia*. Olsztyn: Wydawnictwo UW-M.
- Kantowicz, E. (2012). *Pedagogika (w) pracy socjalnej*. Olsztyn: Wydawnictwo UW-M.
- Kantowicz, E. (2013). Rola kobiet w organizacji działania społecznego i rozwoju szkół pracy socjalnej w Europie – analiza historyczno-porównawcza. W: A. Kotlarska-Michalska, *Kobiety w pracy socjalnej* (s. 115–127). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kolankiewicz, M., Zielińska, A. (red.). (1998). *Polityka społeczna, służby socjalne i kształcenie pracowników socjalnych w Europie*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kotlarska-Michalska, A. (2003). Pracownik socjalny jako badacz i strateg – nowe wyzwania w kształceniu. W: E. Kantowicz, A. Olubiński, *Działania społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku* (s. 31–43). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- Kracik, J., Rożek, M. (2010). *Hultaje, złoczyńcy, wszetecznicze w dawnym Krakowie*. Kraków: Wydawnictwo PETRUS.
- Kwak, A., Mościskier, A. (red.). (1997). *Edukacja do pracy socjalnej*. Warszawa: Wydawnictwo TEPIS.
- Matusik, P. (1996). Idea pracy organicznej w Poznańskim w dobie Karola Marcinkowskiego. W: *Karol Marcinkowski i jego czasy. Kronika Miasta Poznania*, 3, 67–84.
- Mroczek, I. (2010). Uniwersytecka oferta kształcenia pracowników socjalnych na terenie Lublina, W: A. Kanios, M. Czechowska-Bieluga, *Praca socjalna: kształcenie, działanie, konteksty* (s. 79–88). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Mrozowska, K. (1993). *By Polaków zrobić obywatelami. Dzieje Narodu i Państwa Polskiego*. Warszawa: KAW.
- Niesporek, A., Wódcz, K. (red.). (1999). *Praca socjalna w Polsce: badania, kształcenie, potrzeby praktyki*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Nocuń, A., Szmagałski, J. (1998). *Podstawowe umiejętności w pracy socjalnej i ich kształcenie. Porozumiewanie się, rozwiązywanie problemów i konfliktów*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Pruszkowski, A. (red.). (1996). *Zarządzanie pomocą społeczną, kształcenie i doszkadzanie rządowych i pozarządowych służb społecznych*. Lublin: Wydawnictwo Polihymnia.
- Radlińska, H. (1928). *Szkoły pracy społecznej w Polsce*. Warszawa: KPMKSS.
- Radlińska, H. (1935). *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej*. Warszawa: Nasza Księgarnia Sp. Akc.
- Radlińska, H. (1964). *Z dziejów pracy społecznej i oświatowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Radwan-Pragłowski, J., Frysztacki, K. (1998). *Spółeczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.

- Samsel, A. (2003). Wychowanie przedszkolne w latach 1918–1939 (część II). *Wychowanie w Przedszkolu*, 9, 518–522.
- Szmagalski, J. (2006). Współczesne procesy rozwojowe pracy socjalnej jako zawodu i dziedziny kształcenia akademickiego. *Praca Socjalna*, 3, 5–24.
- Theiss, W. (1992). Bojownik – instruktor – profesjonalista. Z tradycji zawodu pracownika socjalnego w Polsce. *Praca Socjalna*, 1, 47–59.
- Trafiałek, E. (2008). O modernizacji systemu kształcenia kadr pracy socjalnej. *Praca Socjalna*, 6, 3–17.
- Witkowska, H. (1928). *Przysposobienie do służby społecznej*. Warszawa: KPMKSS.
- Wódz, K. (1996). *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Wyrozumski, J. (1992). *Dzieje Krakowa. Kraków do schyłku wieków średnich* (t. 1). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Zasada-Chorab, A. (2004). *Kształtowanie się zawodu pracownika socjalnego w Polsce*. Częstochowa: Wydawnictwo Centrum AV.
- Żukiewicz, A. (2005). Kształcenie zawodowe kandydatów do służb społecznych w Polsce. *Edukacja – Studia, Badania, Innowacje*, 3, 45–58.
- Żukiewicz, A. (2008). Edukacja do pracy socjalnej – standardy i minima programowe w zakresie kierunkowego kształcenia zawodowego na poziomie uczelni akademickich. *Edukacja – Studia, Badania, Innowacje*, 3, 92–107.

A GENESIS OF PROFESSIONALISATION OF POLISH SOCIAL SERVICES

ABSTRACT

This article is a continuation of deliberations on the identity and history of Polish social services. In Particular, it refers to the issues of the origins and beginnings of the formation of the educational system of social workers. Memory of the beginnings is an essential element of thinking about the future in the present. Creating solutions for the future, without respect for the achievements of the past, carries a number of risks of errors, which is the experience of past generations. It also allows the risk of abandonment of effective solutions in the development, which are becoming specific to native, cultural, or psychological factors. History is, in fact, a perfect teacher for contemporary activists involved in the fields of practice and theory.

Key words: social service, social worker, social work, education of social workers, history of the education of social services